

Колко дела може да се образуват за защита на едно субективно право?

Принципът за правната сигурност намира проявлението си и в забраната на процесуалния закон за пререшаване на правен спор, разрешен с влязло в сила съдебно решение. Поради това и за защита на едно субективно право може да бъде образувано едно дело. Въпросът се поставя поради нуждата от изясняване на пределите на силата на пресъдено нещо и анализ на възможностите за защита на едно субективно право, при различни правопораждащи факти или при възможни различни искания до съда.

Правилото предвижда, че силата на пресъдено нещо се формира по предмета на решението, което съвпада с предмета на иска и спорното право. С решението си съдът установява съществуването или несъществуването на твърдяното или отричано от ищеца спорно материално право с белезите, които го индивидуализират – правопораждащи юридически факти, съдържание и субекти. Със сила на пресъдено нещо се ползват по изрично разпореждане на закона и разрешените със съдебното решение искания и възражения за право на задържане и прихващане.

По възражението за прихващане с Тълкувателно решение № 2 от 18.03.2022 г. по тълк. д. № 2/2020 г., ОСГТК на ВКС прие, че при неоснователно възражение за прихващане силата на пресъдено нещо на съдебното решение установява несъществуването на вземането на ответника, освен ако възражението е неоснователно поради неизискуемост или некомпенсируемост. При уважено възражение за прихващане с вземане, силата на пресъдено нещо на решението обхваща размера на вземането на ответника, необходим за прихващането. При непогасена горница, решението установява със сила на пресъдено нещо фактите, които са породили вземането, а в последващ процес ответникът може да търси непогасения остатък.

Субективните предели на силата на пресъдено нещо се проявяват между насрещните страни по спора и между третите-лица помагачи и насрещните страни, както и между главно встъпилото лице и първоначалните страни (ищец и ответник). От действието на решението са обвързани и универсалните правоприменици на страните по делото, както и частните правоприменици, приобретатели на правото, след влизане в сила на съдебното решение.

Колко дела може да се образуват за защита на едно субективно право?

Извън силата на пресъдено нещо остават мотивите на съдебното решение, включително и становището на съда по преюдициалните въпроси и фактическите установявания по делото.

По преюдициалното правоотношение ще се формира сила на пресъдено нещо при предявен инцидентен установителен иск. В останалите случаи намира приложение постановката на процесуалния закон, че мотивите не се ползват със сила на пресъдено нещо. Мотивите на съдебното решение проявяват задължително действие единствено между главната и подпомагащата я страна.

Спор възниква при произнасянето по преюдициалните правоотношения, както и по фактическите констатации на съда, съдържащи се в мотивите на съдебното решение и доколко е допустимо същите да бъдат предмет на последващо отделно производство.

Когато преюдициалното правоотношение има характера на юридически факт за спорното право, тогава то ще бъде обхванато от забраната на пререшаемост на разрешения с влязло в сила решение правен спор. В т. 5 от Тълкувателно решение № 7 от 31.07.2017 г. по тълк.дело № 7/2014 г. на ОСГТК на ВКС (ТР № 7/31.07.2017 г. по тълк.д. № 7/2014 г. на ОСГТК на ВКС, по основанията за отмяна при противоречиви съдебни решения между същите страни, същото искане и същото основание), е прието, че идентичност в предмета на влезлите в сила съдебни решения е налице не само при пълен обективен и субективен идентитет по отношение на предмета и страните по делата, но и когато са разрешени по различен начин правни въпроси, включени в предмета на делото, по който се формира сила на пресъдено нещо.

Такъв правен въпрос е действителността на договора, въз основа на който ищецът твърди, че е възникнало спорното право, предмет на делото – например, действителността на предварителния договор, обявен за окончателен с влязло в сила съдебно решение, действителността на договора за наем при влязло в сила решение, по което съдът се е произнесъл по иск за обезщетение за вреди от неправомерно държане на имота.

Върховният касационен съд обаче е приел за допустим последващ процес с предмет

Колко дела може да се образуват за защита на едно субективно право?

нищожност на договор за дарение, след влязло в сила решение, с което е отхвърлен иск за отмяна на дарението. Допустимостта на втория иск е аргументирана с обстоятелството, че отмяната на дарението не е резултат на договора, а на закона, който при наличието на факти, сочещи на груба неблагодарност, дава право на дарителя да поиска обратно дареното, а обратно даденото може да се иска и на други основания, ако се изтъкнат по исков ред, като нищожността е едно от тях.

Забраната за водене на следващ процес касае фактите и преюдициалните правоотношения, само когато са правопораждащите факти на спорното право.

Същото се отнася и за правоизключващите, и правоунищожаващите възражения на ответника срещу правопораждащите релевантни факти, относими към съществуването на материалното правоотношение, от което произтича спорното право, които ответникът е могъл да направи в хода на процеса. Наличието на тази правна възможност изключва възможността в следващ процес да се правят възражения, които да изключват съществуването на спорното право или да установяват същото, ако е отречено. След като е приет за настъпил правнорелевантният факт – основание на иска, то са отхвърлени и е невъзможно да бъдат релевирани в друг процес правоизключващите и правоунищожаващите възражения относно същото основание. Когато ответникът е пропуснал да направи тези възражения в предвидените преклузивни срокове, той е лишен от възможността в последващ исков процес, вече в качеството си на ищец, да основава, съответно отрича права, основани на пропуснатите възражения.

Интересен е въпросът дали ищецът е длъжен да изчерпи в хода на процеса всички осъществили се факти, които могат да имат качеството правопораждащ факт за спорното право. Отговорът се съдържа в т. 5 от ТР № 7/31.07.2017 г. по тълк.д. № 7/2014 г. на ОСГТК на ВКС. В съответствие с даденото тълкувателно разрешение, забраната за пререшаване на спор, разрешен със сила на пресъдено нещо, означава преклудирание на всеки факт и основанията на него права, осъществен преди постановяване на решението, независимо дали те са били известни на страната, в полза на която пораждат изгодни правни последици.

Колко дела може да се образуват за защита на едно субективно право?

Даденото тълкуване не ограничава ищеца да изчерпи всички възможни искания за защита на едно субективно право, твърдяно от него, с една искова молба. При отхвърлен иск за реално изпълнение, ищецът има право да предяви иск за неоснователно обогатяване.

Същото искане може да бъде отправено до съда, но ако са налице факти с правно значение, настъпили след влизане в сила на решението, на които да се основава новопредявеният иск.

По отношение на частичните икове с Тълкувателно решение № 3 от 22.04.2019 г. по тълк. д. № 3/2016 г., ОСГТК на ВКС прие, че решението по уважен частичен иск за парично вземане се ползва със сила на пресъдено нещо относно правопораждащите факти на спорното субективно материално право при предявен в друг исков процес иск за защита на вземане за разликата до пълния размер на паричното вземане, произтичащо от същото правоотношение. Поради това, че общите правопораждащи юридически факти са едни и същи, както за частичния иск, така и за иска за останалата част от вземането, е недопустимо в последващия исков процес за остатъка от вземането да се спори относно основанието на вземането и правната му квалификация.

В заключение, за защита на едно субективно право при неговото оспорване може да бъде образувано едно дело, чийто предмет ще бъде спорното право, очертано чрез правопораждащи факти, съдържание на материалното правоотношение и страни. При промяна на искането до съда, както и при новонастъпили правопораждащи факти, на които може да бъде основано същото искане, е допустимо водене на следващ процес, който отново ще цели защита на едно субективно право, но спорното право, предмет на делото, ще бъде различно.